

2025-09-02
Justitiedepartementet
Ju2024/01157

Remissvar över utkastet till lagrådsremiss: En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld

Inledning

Lex Tintin-föreningen är en ideell förening som bildades efter mordet på den åttaårige pojken Constantin, som kallades för Tintin. Tintin mördades den åttonde januari 2023 under ett tvåtimmars-umgänge med sin pappa. Ett umgänge som både pojken själv och hans mamma starkt motsatte sig. Trots riskbedömningar som utfördes av socialtjänsten gällande våld och våldets konsekvenser, samt Tintins behov av behandling utifrån det våld han blev utsatt för, bedömde domstolarna att pappan hade rätt till umgänge.

Lex Tintin-föreningen kämpar för att skapa förutsättningar för en uppväxt fri från alla former av våld, med särskild fokus på barn som utsätts för våld i nära relationer.

Sammanfattning

Lex Tintin-föreningen välkomnar införandet av ett särskilt straffansvar för psykiskt våld. Det är ett viktigt steg för att stärka skyddet för våldsutsatta personer, särskilt kvinnor och barn. Vi anser dock att lagförslaget behöver stärkas i vissa delar för att uppnå sitt syfte fullt ut:

- Brottet bör även kunna omfatta kontrollerande beteenden som inte faller in under nuvarande brottsbeteckningar (till exempel ekonomisk kontroll, isolering, hot om självmord).
- Lagen bör i större utsträckning beakta mönstret av tvång och kontroll, i likhet med den engelska lagen om *coercive control*.

- Barns direkta utsatthet för psykiskt våld bör lyftas tydligare och inte endast inkluderas via barnfridsbrottet

4 kap. 7 b § Brottsbalken – Ny bestämmelse om psykiskt våld

Vi instämmer i behovet av en ny brottsbestämmelse. Den föreslagna bestämmelsen tydliggör rättsläget och fyller ett tomrum mellan ofredande och mer grova våldsbrott.

Ett tydligt exempel på hur psykiskt våld osynliggörs i praktiken återfinns i ett offentligt uttalande från en verksam advokat. I ett försvar av den rådmän som beviljade umgänge mellan Tintin och den pappa som senare mördade honom, skrev advokaten:

“Avseende innehållet i BBIC-utredningen så fanns, såvitt jag känner till, inget påståande om att Tintin eller mamman utsatts för våld i straffrättslig bemärkelse.”

Detta trots att både Tintin och hans mamma gick på en våldsmottagning på grund av utsatthet för långvarig psykiskt våld av just pappan. Uttalandet illustrerar en rättslig blindhet där psykiskt våld endast anses relevant om det faller in under redan kriminaliserade gärningar. Den nuvarande rättstillämpningen bortser därmed från mönster av hot, kontroll, nedbrytning och isolering som pågår under lång tid – trots att dessa mönster i andra länder, såsom England och Wales, anses utgöra brott i sig.

För att motverka denna strukturella brist krävs en särskild brottsrubricering för psykiskt våld, som tydligt anger att även icke-fysiska handlingar kan utgöra straffbart våld, särskilt i nära relationer och vid vårdnadstvister

Däremot anser vi:

- Att rekvisitet "upprepat utsätta en person för kränkningar i form av förolämpningar, otillbörliga hot, otillbörligt tvång eller otillbörlig övervakning" är för snävt.
- Att det bör kompletteras med exempel som ekonomisk kontroll, hot om självmord, manipulerande och gaslightande beteenden, och avskärmning från omgivningen.
- Att kravet på att kränkningarna varit ägnade att allvarligt skada självkänslan är rimligt, men bör kompletteras med att även gradvis nedbrytning av autonomi beaktas – i linje med Istanbulkonventionen och Englands rättspraxis

Psykiskt våld som förstadium till fysisk och dödligt våld

1. Psykiskt våld och dess förhållande till fysiskt våld

Socialstyrelsen konstaterar i sina analysutredningar att psykiskt våld är i sig mycket allvarligt och kan få liknande konsekvenser som fysiskt våld, och att dödligt våld ibland föregås enbart av psykiskt våld (Socialstyrelsen, Allvarliga brister i samhällets skyddsnät visar dödsfallsutredningarna, 2024). Detta understryker att psykiskt våld är en viktig riskindikator – och kan vara en eskaleringspunkt till fysiskt våld.

2. Tidig kriminalisering – förebygga eskalering

Forskning om screeninginstrument för våld i nära relationer visar att psykiskt våld ofta föregår fysiskt våld – vilket gör det särskilt angeläget att upptäcka detta i ett tidigt skede för att möjliggöra förebyggande åtgärder (Screening for våld i nära relationer – en litteraturstudie, 2013). Detta belyser behovet av att rättsväsendet, hälso- och sjukvården samt socialtjänsten agerar snabbt när psykiskt våld konstateras.

3. Brottsrubriceringens preventiva kraft

Att kriminalisera psykiskt våld sänder inte bara en normativ signal om att det är oacceptabelt – det skapar också rättsliga möjligheter till ingripande innan det är för sent. I många fall sker inte det första ingripandet förrän det finns synliga skador eller akuta hot, trots att offret länge levt i rädsla och kontroll.

Mot denna bakgrund är det av avgörande betydelse att lagstiftningen fångar upp det psykiska våldets roll i våldsspiralen. En särskild straffbestämmelse måste därför inte bara skydda mot kränkningarna i sig – utan också förstå och adressera deras roll i den dödliga våldsdynamiken. Detta understryker att kriminaliseringen av psykiskt våld inte bara är symbolisk – den har en konkret förebyggande effekt och kan i förlängningen rädda liv.

Internationell jämförelse – England och Wales: coercive control

Vi föreslår att svensk lagstiftning närmar sig Englands syn på psykiskt våld som en kontrollerande strategi över tid, snarare än enskilda preciserbara handlingar.

Lagen om "Controlling or coercive behaviour in an intimate or family relationship" (England och Wales, Serious Crime Act 2015, sektion 76) har varit i kraft sedan 2015. Den syftar till att fånga det systematiska våld som utövas genom kontroll och tvång, även när det inte sker fysiskt våld.

Till skillnad från det svenska förslaget, som kräver att enskilda gärningar ska kunna preciseras och bevisas, bedömer den engelska lagen gärningspersonens beteendemönster över tid. Brottet är summativt – det består i helheten, inte i varje individuell handling. Den svenska modellen riskerar att falla på beviskrav för varje enskild gärning.

Det kontrollerande beteendet kan till exempel bestå i:

- Isolering från vänner och familj
- Ekonomisk kontroll
- Ständiga krav, hot eller förolämpningar
- Övervakning av mobil, kläder eller rutiner
- Hot om att ta sitt liv om partnern lämnar

Ett åtal kan väckas när det upprepade beteendet har en "serious effect" på offret, exempelvis genom att personen lever i rädsla eller har förlorat sin frihet. Bevisningen kan utgöras av dagböcker, sms, vittnesmål från omgivningen och offrets egen berättelse.

Sverige har mycket att vinna på att inspireras av denna lag, särskilt i situationer där psykiskt våld sker som en del av ett kontrollerande och nedbrytande mönster, men där varje enskild handling i sig är svår att styrka juridiskt.

Vi föreslår att den svenska lagen – eller åtminstone dess tillämpning – kompletteras med följande:

- Att regeringen kompletterar förarbetena med exempel på hur ett beteendemönster kan uppfylla rekvisiten för psykiskt våld
- En vidgad gärningsbeskrivning som inkluderar till exempel ekonomiskt våld, hot om självmord och avskärmning från nätverk
- Tydligare inkludera ekonomiskt våld i brottskatalogen för fridskränkningssbrotten
- Detta skulle ge ett starkare och mer rättvist skydd för våldsutsatta – särskilt i de fall där barn tvingas in i relationer där en förälder utövar psykiskt våld mot den andra.

Barns särskilda utsatthet (relaterat till 4 kap. 3 § och barnfridsbrottet)

Barns erfarenhet av psykiskt våld ser ofta annorlunda ut än vuxnas. Ett barn kan utsättas för nedbrytande och kontrollerande beteende utan att detta uppfattas som ”våld” i juridisk eller vuxenpsykologisk bemärkelse. Exempel på psykiskt våld som riktas direkt mot barn kan vara:

- Att upprepade gånger få höra att den andra föräldern inte älskar barnet eller att barnet inte är önskat
- Att förbjudas prata med eller nämna den andra föräldern
- Att avstå från aktiviteter eller behov (t.ex. att ringa mamma, gå till skolan, sova över hos vänner) på grund av rädsla för repressalier eller känslomässig utpressning

Denna typ av psykiskt våld riskerar att förbli osynlig i rättsprocessen – trots att det kan ha lika allvarliga konsekvenser för barnets psykiska hälsa och utveckling som fysiskt våld. Det är därför av avgörande betydelse att lagstiftning, rättstillämpning och professionell praxis utformas med ökad kunskap och kompetens om hur psykiskt våld mot barn faktiskt ser ut – särskilt i familjerättsliga sammanhang.

Vi välkomnar att psykiskt våld kan ligga till grund för barnfridsbrott. Bevitnande av långvarigt psykiskt våld mot närstående kan skapa en lika stor rädsla och otrygghet hos ett barn som att bevittna fysiskt våld. Viktigt att framhålla är dock att barn även utsätts för direkt psykiskt våld, inte bara som vittnen.

Vi föreslår därför:

- Att lagen kompletteras med skrivningar som förtydligar att psykiskt våld riktat direkt mot barnet – såsom hot, nedvärderande språk eller isolering – ska kunna åtalas som psykiskt våld, och inte enbart som barnfridsbrott.

Förhållandet till andra straffbestämmelser

Lex Tintin-föreningen väcker en fråga kring den lagtekniska utformningen av bestämmelsen om psykiskt våld. Enligt dess konstruktion ska brottet bestå av upprepade kränkningar, såsom

förolämpningar, otillbörliga hot, tvång eller övervakning, som tillsammans är ägnade att undergräva offrets självkänsla. En konsekvens av denna utformning kan bli att, när rekvisiten för psykiskt våld är uppfyllda, är ofta även förutsättningarna för att väcka åtal för exempelvis fridskränkingsbrott, hedersförtryck eller olaga förföljelse uppfyllda. Det är därför sannolikt att åtal i praktiken i stället kommer att väckas för något av dessa allvarligare brott. I sådana fall kommer gärningarna troligen att rubriceras enligt andra straffbestämmelser, som till exempel ofredande eller olaga hot.

Utformningen av straffbestämmelsen om psykiskt våld kan leda till svårigheter vid rättstillämpningen, särskilt vad gäller bedömningen av om en viss händelsekedja ska betraktas som ett eller flera brott. Det kan också uppstå oklarheter kring hur gränsen ska dras gentemot andra närliggande brottstyper. Många av de handlingar som skulle kunna omfattas av psykiskt våld kan samtidigt utgöra ofredande och därmed falla in under exempelvis fridskränkingsbrott, hedersförtryck eller olaga förföljelse.

Mot denna bakgrund bör det i det fortsatta lagstiftningsarbetet tydliggöras hur sådana gränsdragningar ska göras och hur de olika straffbestämmelserna förhåller sig till varandra. En klar och tydlig avgränsning är önskvärd för att skapa förutsägbarhet i hur bestämmelserna ska tillämpas i relation till andra brott.

Lex Tintin-föreningens perspektivet: barns skydd vid umgänge

Lex Tintin-föreningen arbetar för att skydda barn som tvingas till umgänge med våldsamma föräldrar. En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld kan:

- Stärka skyddet för våldsutsatta vårdnadshavare
- Stärka bevisvärdet i vårdnads-, boende- och umgänges mål

Förslagen ligger därtill i linje med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Avslutningsvis

Vi ser positivt på förslaget i stort men vill starkt betona vikten av att:

1. Inkludera fler former av psykiskt våld.
2. Ge barn ett direkt skydd – inte bara som vittnen.
3. Betona mönster av makt och kontroll snarare än isolerade handlingar.
4. Det görs en uppföljning och utvärdering en specifik tid efter implementeringen av den föreslagna lagstiftningen.
5. Den föreslagna lagstiftningen måste implementeras i linje med den nationella strategin mot våld mot barn (Dir. 2021:29 Nationella Strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn). Det är avgörande att barns rättigheter och behov beaktas som en integrerad del i både utformningen och tillämpningen av den nya lagen.

För Lex Tintin-föreningens styrelse

Sanam Gharaee
Ordförande
Barn- och ungdomspsykiatrier

Camilla Orefjärd
Styrelseledamot
Advokat expert inom barnrätt